

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

Михаило П. Чубински

ПРОБЛЕМ ИЗЈЕДНАЧЕЊА ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ПРАВА И ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ ПРОЈЕКТА СРПСКОГ КАЗНЕНОГ ЗАКОНИКА*

I

Пројекат српског казненог законика јавља се као један од најновијих продуката законодавног стварања. Ради његове израде била је образована комисија, састављена од професора Београдског универзитета г. д-ра Божидача Марковића, представника судске струке, г. д-ра Милутина Миљковића и представника Министарства Правде г. д-ра Душана Суботића. Председник комисије био је и радом исте руководио је судија Касационог суда, бивши Министар Правде, данас председник Државног савета Марко Ђуричић.

Комисија је међу собом поделила израду посла, при чему је израда пројекта општега дела законика била поверена д-ру Божидару Марковићу.

Комисија је свој рад предузела тако енергичним темпом, да је већ 27. марта 1910. г., т. ј. тачно после две године од почетка свога рада, поднела г. Министру Правде свршени пројекат са подробно израђеним мотивима.

Ради претреса овог пројекта и утврђења дефинитивног законског текста била је позвана шира комисија, у коју су били одређени, сем аутора пројекта, и други познати правни специјалисти: г. г. Јов. Авакумовић, председник Министарског Савета у пензији, Гргур Миловановић, Мих. Јовановић, председник Касационог Суда, Вучко Ђорђевић и Љуб. Симић, судије Касационог суда и Ник. Николић, адвокат.¹

Ради олакшања рада ове комисије, првакни текст пројекта и његови мотиви били су оштампани по одлуци Министра Правде г. Косте Тимотијевића, који је имао у виду, поред тога да се у овом делу, које је према његовом правилном опажању од особите важности, отвори слободан приступ јавној критици свима онима који се њим у опште интересују, а нарочито правницима. На жалост, ма да је шира комисија готово била завршила свој задатак и у пројекат (особито у његов посебни део) унела не многобројне, али по који пут битне измене, ипак посао није био приведен потпуном свршетку: радови шире комисије до данас су остали неоштампани, јавна критика се

* Текст представља део књиге под називом *Проблем изједначења права у Уједињеном Краљевству С. – Х. – С. и основне одредбе Пројекта српског Казненог законика*, у издању Геце Кона (Београд, 1921, стр. 4–22 и 106–108).

1 Доцније се састав комисије изменио. У радовима комисије нису учествовали г. г. Авакумовић, Миловановић и Николић; а у састав комисије био је позван д-р Т. Живановић, проф. Универзитета.

ретко јављала, а пројекат законика већ десет година остаје као пројекат, те тако и није постао закон.

Разлози овога познати су свима. Стари су писци говорили: „*Inter arma musae silent*“; али у доба рата ћуте не толико музе: по неопходности се зауставља законодавно стварање и у толико вишем степену, у колико се суровији, тежи и дуготрајнији рат јавља.

Међутим, судбина је Србије последњих година била изложена тешким искушењима: кад је изнела на својим плећима већи део тешкоћа рата са Турцима у саставу балканског савеза, била је одмах увучена у рат с Бугарима, а затим је плануо светски рат који је повукао собом и бесконачну количину несрећа и страдања и захтевао невероватно напрезање свих националних сила ради спасења отаџбине и осигуравања будућности мирне, спокојне и достојне егзистенције.

Појмљиво је да је овим влеиким циљевима било принето све на жртву. Чак најнеопходнији рад у свима областима законодавног стварања у неколико се задржао, а у неколико замро. Замрло је и дело спровођења у живот новог казненог законика.

Међутим, ово је дело од особитог значења. Ако се у земљи влада добрим законима који регулишу кривични поступак, она може, као што показује пример Русије и Аустрије, релативно задовољавајући поставити посао криминалног правосуђа, чак и кад постоји рђаво па и застарело материално право.

Тако је у Аустрији нови и срећни кривично-процесуални законик дао могућност да се сношљиво отправља кривично правосуђе, ма да њен бесконачно застарели казнен законик напомиње, као што се то згодно у слици изразио проф. К. Hiler, „рђаво и толико по где-где поправљене руине некада величанственог здања“. У Русији, „Судбени Устави Императора Александра II“, издати у 1864. г., створили су доста дивну организацију устројства судова и кривичног поступка и тиме припомогли да се, у извесном степену, подигне правосуђе и придобије у народу вера у судове (чега раније у Русији никад није било), не обазирјући се на врло застарело, рђаво и толико у малим преступима поновљено материално право.

То у Србији није тако.

Њен кривични поступак је још више несавршен и застарео него што је казнен законик, па због тога не може чак ни делимично надокнадити погрешке овог последњег. Није без разлога Министарство правде предузело да се брзо изврши преглед целог кривичног поступка.

Па чак ако би овај последњи задатак био испуњен, положај кривичног правосуђа у земљи при застарелом казненом законуку може бити, као што смо горе навели, у најбољем случају само сношљив, док, међутим, најважнији интереси захтевају да правосуђе буде не само *сношљиво*, већ, по могућству *најбоље*.

Кривични закони чувају најдраже, најобимније и најосетљивије интересе како појединих грађана, тако и целе државе. Ако су они више космополитски него н. пр., закони грађански, онда у исто време имају и ту особину да се сваки њихов дефекат јавља знатно више осетљивим због грађана и може се рђаво одазвати не само на њихову сигурност, већ и на њихов карактер и њихове појмове.

Професор Претражицки и писац ових редака дали су у руској литератури прилично материала по томе питању, како се правне уредбе одазивају на владање грађана и како утичу на мотивацију овога владања и како, особито, могу играти улогу у томе правцу. Проф. Владимиров чак је написао и целу опширну књигу о теми: „Кривични законодавац као васпитач народа“.

И тешко је, а да се не посумња, да се кривично-материални закони, који су у снази у Србији, не јављају као застарели и да у суштини не задовољавају. Казнени законик важи већ шесет година. За то време живот и наука коракнули су далеко напред, па услед тога је и настала битна потреба свеопштег прегледа српских кривично-материалних закона, па и израде новог законика.

Као што је правилно забележио у своје време иницијатор стварања новог законика Министар Правде г. М. Трифковић, „развијањем и усавршавањем друштвених односа, напредовањем друштвених и осталих наука и у опште културе... долазило се... до уверења, да одредба нашег казног законика... и одредбе о начину извршења казне нису довољне, да својом пуном снагом заштите друштвени поредак од противправних напада покварених, опаких и опште рђавих људи... Осем тога, у науци казног права, „учињен је у последњим деценијама... такав напредак и преокрет у схватању и оцени индивидуалности кривчеве и његове кривичне одговорности, да је врло потребно подврћи научном испитивању и критици одредбе нашег казног законика, и оценити њихову умесност, према резултатима, постигнутим на пољу науке казног права“.²

И заиста се напредак у науци кривичног права почетком 70. год. XIX в. јавља као изузетан, и тешко да је било у каквој другој науци толико израђено у правцу прецењивања вредности.

Па и стубови који су створени у далекој прошлости и с тога изгледали као непоколебљиви, задрмали су се; захтевано је да се наука Кривичног Права преустроји, па без мало чак и из темеља; био је предложен читав низ сасвим нових установа и конструкција, па чак и у сфери најосновнијих кривичноправних појмова; био је поднет кривичном правосуђу и низ нових захтева који су ишли на то да, по могућству, одрже јавну сигурност путем ширег и целисходнијег организовања борбе са злочиним и путем узимања у обзир не само формалног бића овога или онога злочина, већ и мотива са којих су злочини извршени, као и појединости кривчеве личности и вишег или мањег степена његовог противдруштвеног (антисоцијалног) расположења.

Поред старе, т. зв. „класичне“ школе Кривичног Права, израсле су и нове школе. Прва по времену и најрадикалнија у реформаторству била је италијанска криминално-антрополошка школа, која је нашла приврженика и у другим земљама.

У прво време, она се одликовала великом непомирљивошћу; признајући да се као главни узрок криминалитета јављају дефекти људске природе, антрополози су створили учење о „рођеним злочинцима“ (који чине, по рачунању оснивача школе Ц. Ломброзо, испод 40% свега броја криваца), па су и изнели захтев, да би се напред сва наука Кривичног Права усредредила на изучавање личности кривца и његових особина, и са презирањем су се понашали према пређашњем „схоластичком“ раду, у којем је све било усредсређено на изучавање злочина и казне, као апстрактних правних појмова.

Представници класичне школе, па исто тако и други научници, са своје стране нису ћутали. Они су бранили старе положаје, бранили су вредност и важност правног елемента у нашој науци, па су указивали и на *ужурбаност* и *несмотреност* многих претпоставки антрополошке школе, на једностраност њеног задирања и на изванредну опасност (због укидања гаранција личности, ма и кривчеве), која би се несумњиво појавила при преуређењу и упрошћавању кривичног правосуђа према антрополошким рецептима.

2 В „Пројекат казног законика“, предговор, с. III–IV.

Ни нова школа криминалиста-социалиста није се зближила са криминалистима-антрополозима. Већ у првој половини XIX в. јавља се читав ред утописта-социалиста (Сен-Симон, Фурје, Прудон, Кабе и др.), али су они само делимично додиривали питања која се тичу области кривичног правосуђа, па су и предлагали, поред критике наших савремених закона и казних поредака, апстрактне и обично занесењачке рецепте за преуређење кривичног правосуђа, не бринући се за практично стварање ових рецепата, не дајући чак ни јасно ни тачно формулисане конкретне предлоге.

Крајем XIX и почетком XX в. видела се друга слика: јавили су се представници научног социализма. Они су, у лицу Лафарга, Греднауера, а делимично Антона Менгера и др., такође устали против класичне школе, као и противу стања у коме се налазило кривично правосуђе; они су противу овога стања изнели читав низ оправданих критичних опажања, па ипак су, и поред свега тога, као и антрополози, показивали сувише једностраности и нетрпљивости.

Они су затворили очи према неоспорним податцима кривичне статистике, која посведочава, да су узроци злочина веома сложени, па су и укорењени како у социалној структури савремене државе, тако и у човечјој природи, па и у разноврсним аномалијама човечјег организма, а исто тако нису слободни ни од утицаја космичких услова, као клима, температура и т. д.

Они су злочин приписивали искључиво социалним дефектима и условима „буржоаског и капиталистичког“ уређења, па због тога су се без обзира окомили како на застареле и неправедне институције, које су делимично сачуване у кривичним законима (н. пр, на остатке кастинских привилегија, на неједнак однос према богатима и сиромасима, господарима и радницима и т. д.), тако и на оне кривично-праве норме, које се јављају као неопходне код свих социалних прилика и код сваке државне структуре.

Време и критички научни рад су у многоме умекшали првашњу оштрину научних сукова и непомирљиве позиције појединих научних школа.

Још увек је доста остало како класичара који се непрестано држе својих старих позиција, тако и антрополога, па и криминалиста-социалиста, који нису ништа изгубили од своје искључивости и једностраности. Али су, прво, врло многи представници класицизма, чинећи уступке новим школама, признали неопходност изучавања не само злочина као правог појма, већ и кривца, као и то да се има водити рачуна о податцима које су давали криминална антропологија и криминална социологија при конструисању засебних учења и при организацији борбе противу злочина.

Тако је створен т. зв. нео-класични правац у Кривичном Праву, који има доста угледних представника у Немачкој, Француској и Русији

Друго, да се у времену борбе антрополога са класичарима зачала, па и утврдила, нова социолошка школа Кривичног Права, која је задобила присталица у свим крајевима света. Зближавајући се са криминалистима – социалистима у признавању огромне важности социалних фактора злочина, и системски разрађујући материјал који се односи на социалну страну злочина, социолошка школа у исто време пажљиво води рачуна и о свим другим факторима; идући по трагу антрополошке школе, она изучава кривца као живу личност, па се и стара да одреди његове особине и да овим путем дође до погодних средстава за успешно вођење борбе против злочина. Такође, она пажљиво посматра правни елемент у науци Кривичног Права, и то колико с тога што је неопходан због гаранције личности, толико и с тога, да би кривично правосуђе остало правосуђе и да се не би претворило у борбу са опасним и сумњивцима и онда, кад они нису извршили одређени злочин.

У овоме правцу социолошка се школа (исто тако као и истоветна њој т. зв. *terza scuola* у Италији) потпуно приближава класичкој па и нео-класичкој школи и заједно са њима чува идеју строге легалности правосуђа, која је неопходна због учвршћења осећања законитости у народу и поштовања правног поретка. Она само јаче и доследније него школа нео-класичка тежи да ради успеха у борби са злочиним, искористи и тај не-правни материјал, који нам дају криминална антропологија и криминална социологија; овај материјал она узима не као туђ, не као другостепени, већ као свој и не мање неопходан него материјал правни. Најзад, и представници криминално-антрополошке школе били су приморани много попустити под ударима разноврсне и који пут изванредно тешке критике. Многи су од њих признали озбиљност социјалних фактора злочина, па и сад бране приоритет биолошких фактора само у погледу на извесну мањину криваца.

Тако н. пр. угледни представник ове школе у Италији Е. Ferri, издаје свој најзначајнији рад под насловом „Криминална *социологија*“; узносећи заслуге антрополошке школе, и у исто време у својим појединим радовима продужавајући нападе на стару школу, Ферри при свему томе признаје рад класичара на злочину и казни, као апстрактном правном појму, за значајан, вредан и неопходан и томе подобно.³

На тај начин, ова полустолетна напрегнута борба донела је велике и плодотворне резултате: наука Кривичног Права је јако напредовала и дала много новог материјала који је због своје вредности озбиљно цењен.

Успеси науке су се огледали и на позитивним законодавствима. Подобно томе, као год што је снажан напредак у науци концем XVIII и почетком XIX в. изазивао рушење старог Кривичног Права, које је било у вези са свим тим, што Французи пуним изразом карактеришу речима „ancien régime“, и што је било скроз напојено суровошћу, кастношћу, неравноправношћу и осталим атрибутима феодалног уређења; као год што се у вези са напред наведеним научним напретком, почетком XIX в. јавља енергично преуређење на новим начелима кривичног законодавства, међу које као најзначајнији и најугледнији долазе баварски законик и *code pénal* у Француској, – тако исто видимо да је и најновији напредак у науци почетком XX в. имао за последицу велики напредак у законодавству, што се огледа у изради читавог низа пројеката нових казних законика, од којих су неки већ као законици ступили и на снагу.

Већ ови законици који су се појавили крајем XIX в. носе на себи отисак нове модерне науке. Ово се, н. пр. може рећи за италијански законик 1890. г, који, истина, стоји у главном на основу класичне школе, али у себи садржи доста одредаба, заснованих на модерним научним погледима.

Исто се то може рећи и за нови руски казнен законик од 1903. г., који је само делимично ступио на снагу. Премда је он био донет почетком XX в, ипак је рад на њему трајао тако дуго, – прва редакција била је дата још 1885. г. – да он већ у многом погледу не стоји на висини ни најновије науке, ни најновијих законодавних узора.

Исте напомене могу се применити и за пројекат бугарског казног законика 1890. г., који је рађен под јаким утицајем пројекта руског казног законика, па и за пројекат новог казног законика у Француској (који садржава само општи део). Он је врло конзервативан и понекад неће усвојити неопходне измене чак у тим случајима

3 В. преглед нових научних течаја Чубински „ Курс уголовној политики“, изд. 2., Петроград, 1912. г. и његов рад „Обшчаја характеристика нових учениј в уголовном правје“, 1889. г. (Српски прев. 1899. г. „Општа характеристика нових школа у кривичном праву“, Бранич, орг. адвокат. Удруж.). В. такође проф. Б. Марковић „Средства за замену кратковремене казне лишењем слободе“, 1909. г., од I.

ма, кад је несавршенство садашњих његових кривично – правних норми установљено сложеним и заједничким гласом француских криминалиста, који нису у опште скло-ни каквим год смелим правним новинама.

Нарочито су интересантни и у реформаторском односу доследнији пројекти и законици XX в.

На прво место мора да се постави норвешки казнени законик од 1902. г. (који је ступио на снагу 1. јан. 1905. г.) и пројекти швајцарског законика. (Норвешки законик био је разрађен од стране Hetz-a и Hagerup-a; швајцарски пројекти почињу од пројекта 1904. год., који је саставио проф. Stoos, и били су прерађивани неколико пута; последњи пројект 1918. год., ће бити поднет народном преставништву; основе које су биле постављене од проф. Stoos.a, остале су у опште непоколебљиве).

Оба горе поменута продукта законодавног стварања, како норвешки, тако и швајцарски, одликују се простотом, збијеношћу, јасноћом и врло добрим језиком, како у смислу тачности конструкција и разветности правничке мисли, тако и у погледу обазривости и доследности провођења у живот свих најбољих и најновијих научних идеја и института. Они, због тога, заслужују пуну пажњу, па и признање његове високе кривичноправне вредности.

Енергично се ради на обнављању кривичног законодавства и у другим како европским, тако и ван-европским државама. Тако у Шведској од 1888 г. траје прерађивање закона, који се у дејству, и сад је тамо већ довршен пројект новог казног законика, састављен од Пирена у 1916. г. У Данској, осим пројекта, израђеног 1912 г., има и други пројекат, састављен од познатог данског правника Торпа, који је завршен у 1917. г. и већ предат на разматрање нарочитој комисији.

У Мађарској, која има у сављењу са другим државама не толико остарели и по суштини још задовољавајући законик 1880 г., опет зато чине се припреме за израду новог и бољег законика. У 1908. г. у снази су нови казнени законици у Јапану и у Сијаму. У 1912. г. исто је учинио Китај, који је много позајмио од новог Јапанског законика. У Бразилији је од конца прошлог века редом разрађено више пројеката казног законика; последњи од тих пројеката израдио је Sigucira 1913. г., и т. д.

На завршетку није могуће а да се не спомене напредовање нових законодавних радова у Аустрији и у Немачкој.

У Аустрији се почело прегледање кривичног законика од 60. година прошлог века; од 1867. до 1891. г. јавило се пет пројеката, од којих особито мора бити забележен пројекат Glaser-a 1874. г. Али нарочите прилике политичког живота Аустрије, непрекидна борба међу народностима које у њој живе, дуготрајни прекиди у раду парламента и честа опструкција у њему, – све ово кочило је законодавни рад, па је особито ово довело и до тога, да, и ако су пројекти казног законика више пута били изношени пред парламент и разматрани од стране комисија које су оставиле врло интересантне поправке и стенографске протоколе, ипак ни један од горе поменутих пројеката није постао законом, те су и пројекти састављени почетком овога века у 1903 и 1912 г., дочекали исту судбину.

При свему томе, ови пројекти (посебно последњи) неизмерно напредују у сављењу с архаичким аустријским савременим казним закоником. У сављењу са новим кривичним законодавством норвешким и швајцарским, они се показују као гломазнији и више сложени, али ипак у многоме они иду у сусрет новим потребама науке и живота и који пут узимају се у обзир са тим поправкама које су учиниле парламентарне комисије при прегледу предњих пројеката.

Овде је, н. пр. могућно забележити велику примедбу у мотивима кривичног дела, у особито подробном разрађењу политичких злочина и његове репресије, па такође и у ма каквом, па ма и непотпуном, узимању у обзир битног и сложеног проблема класифицирања криваца, који изазива толико велику пажњу у савременој науци Кривичног Права.

Што се пак тиче Немачке, која је одмах по својем уједињењу увела на снагу општегермански кривични законик од 1870. г, припремљен претходним радом па и пређашњим пројектима законика за северогермански савез, то је она већ почетком ХХ в. енергично предузела израду новог законика, при чему није иницијатива припала влади, већ је долазила од стране немачке групе међународног савеза криминалиста, у сусрет којој је у овом послу потпуно пошао савез немачких правника.⁴

Криминалисти су без разлике научних школа и праваца у релативно кратком времену спремили ради олакшавања законодавног рада два огромна колективна посла, који обухватају кривично законодавство готово читавог света па и упоредно излагање Кривичног Права Немачке и других страних држава („*Strafgesetzbuch der Gegenwart*“, В. I-II n. *Vergleichende Darstellung des Deutschen und Ausländischen Strafrechts*“ В. I-XVU, 1909).

Израда пројекта новог закона почиње 1906 г., кад је била у овом циљу образована владина комисија, која је стално била праћена и која се још прати живим научним критичким радом у правничким часописима, монографијама и специјалним издањима (од којих заслужују особиту пажњу: Aschrott, u v. Liszt „*Die Reform des Strafgesetzbuchs*“, В. I – II, 1910; Birkmeyer u. Nagler „*Kritische Beiträge zur Strafrechtsreform*“, Н. I – XVI, 1908. – 1914. и у правима рукописа оштампано службено издање „*Zusammenstellung der Gutachtlichen Äusserungen über Vorentw.*“).

Први пројекат израђен од стране комисије, која је била састављена искључиво од правника практичара, био је свршен и заједно са мотивима публикован у 1909. г., а почетком 1911. г. је била образована нова комисија у коју су ушли и професори криминалисти, поглавито конзервативног или умереног у новотарству научног правца, Ова комисија је свршила израду пројекта у 1913. г., али је њен рад остао непубликован.

Најзад, већ у доба рата била је назначена (1918. г.) нова мала владина комисија, којој је био постављен задатак да по могућству брже спреми и публикује, због уношења у скупштину, дефинитиван текст владиног пројекта.

На тај начин, израда новог казненог законика у Немачкој била је поглавито поверена бирократским силама, јер су од овог рада били уклоњени најјачи представници новог научног правца. Услед тога се пројекат од 1909. г. показао као доста конзервативан у научном смислу, а рад каснијих комисија, који је остао необјављен, како тврди проф. Лист, своди се на малобројне и незнатне измене.⁵

То је пробудило поборнике нових идеја, професоре Листа, Лиљентала, Кала и Голдшмита да путем приватне иницијативе саставе свој контра-пројекат кривичног законика, при чему су они, задржавајући систем државног пројекта и остајући у његовим границама, унели у њега врло много битних исправака.

4 У опште је рад међународног савеза криминалиста, заснованог од стране Листа, Пренса и фон-Гамела не само појачао оживљавање критичке научне мисли и много бржу међународну размену идеја у овој области, већ се јавио и као енергичан пратилац најпрогресивнијих одредаба и институција у законодавствима појединих држава (особито мера за друштвену сигурност и условне осуде),

5 В. Liszt, Lehrbuch d. Deutsch Strafrechts, 21. 22. Aufl, 1919. s. 73–76.

Они су спровели у закон шире и детаљније одредбе односно професионалних злочинаца и злочинаца по навици; они су тачније и опширније разрадили казнене систем, мере безбедности, дисциплинарне казне за затворенике, па и одредбе односно повећања и ублажавања казне; они су, најзад, дали тачније и научније дефиниције читавог реда конструктивних појмова (поврат, умишљај, урачунљивост и мн. др.) и подвргнули су брижљивом прегледу посебни део пројекта, уносећи више одређености, јасноће и целисходности у састав засебних злочина и у казнене санкције, које одговарају овим злочинима.

Ако би у немачком парламенту био поднесен само државни пројекат, немачко казнено право могло би изаћи мање реновирано, него што би то испало у противном случају (т. ј. са узимањем у обзир контра-пројекта). Али, ипак, у границама државног пројекта учињено је, упоређујући са правом које је у дејству, врло много побољшања и новотарстава.

Прво, упрошћен је у неколико казнене систем, и у самом закону дати су по неки прописи за уређење казних завода; друго, учињено је нешто у корист увођења мера безбедности, јер је, поред казне, унето и неколико од њих; суду је дато право да, у особитим случајима, ублажи казну у изванредној мери, а кад закон прописује новчану казну, – право у ширим границама како смањивања, тако и повећавања ове казне, са обзиром на већу или мању имућност криваца.

Даље, пројекат спороводи врло рационално систем казни и мера чувања и поправке малолетник зликоваца. Не ограничујући се формалном конструкцијом учења о поврату, он овлашћује суд да повећа казну, кад је то неопходно за одбрану друштва од тих повратника, који се јављају као професионални кривци или кривци по навици; он уводи, као нормални судски институт, условну осуду, која се раније примењивала као изузетна мера и сем тога само у засебном изузетном начину, и исто тако допушта раније непознату немачкоме Кривичном Праву одредбу за рехабилитацију осуђеног, која се врши такође преко судских органа. Он, најзад, уводи одредбе, које уређују смањену урачунљивост, када се са гледишта класичне школе појам смањене урачунљивости признавао као формално недопуштена и штетна јерес.

II

Као што се види из досадањег излагања како новије науке тако и нових законодавних радова, српски законодавац имао је пред собом, прилазећи изради новог српског казног законика, огроман и врло поучан материјал. Даље ћемо изложити најважније одлике пројекта овог закона, а навешћемо и измене које, по нашем мишљењу, треба унети у неке његове одредбе; рећи ћемо сада само то, да су у опште творци пројекта доста добро решили овај тежак и сложен задатак и да су дали, у замену за застарели законик, такав пројекат, који, чувајући по могућству везу са прошлосту, па чак и без јаког прекида са системом старог законика, иде у сусрет тековинама савремене науке и савременог законодавства.

Због тога је замена старог законика новим стварно корак унапред у побољшању кривичног правосуђа Србије.

Али са овом ствари потребно је хитати из разлога како општег, тако и специјалног карактера. Откако је пројекат израђен, протекло је десет година, и није потребно ову застарелост повећавати, јер је то штетно и по судски рад и по народно правно осећање и по предавање и изучавање права.

За судски је рад то штетно, прво, зато, што ће бити мање савршеним и корисним оно правосуђе које се врши по старим нормама, онда кад се у пројекту новог законика налазе норме, које више одговарају новим захтевима живота у ствари су много боље; и друго зато, што најбољи судски радници морају да примењују право које је у снази са убеђењем да је њихов рад користан и праведан, и са вером у закон да се у даном тренутку остварује моћна правна истина. А где ће бити то убеђење и та вера, ако судија зна да се те норме које он примењује јављају у многим односима сувише застареле и незгодне, а да су место њих, у циљу побољшања правосуђа израђене друге нове норме? Нећемо говорити већ о случајевима, када оптужени или његов бранилац могу рећи суду да нови пројекат потпуно друкчије гледа на ову или он ствар него ли стари закон, и да готово није згодно човека казнити по одредбама које су званично по изради пројекта признате као рђаве. Такви случајеви су, разумљиво, врло неповољни, али се не дају избећи, ако се спречи спровођење у живот новог већ готовог и званично оштампаног законодавног материјала.

Штетно је то и по народно правно осећање које законодавац треба да задовољи и да га ствара на савршенијим образцима, а не на већ застарелима па и незгоднима.

Штетно је то, најзад, и по научни рад и предавање права. Кривично-догматички рад, врло важан у погледу систематизације садашњег права и његовог научног обрађивања, природно се задржава и чак губи се, јер је тешко одушевљавати се разрађивањем права које је унапред осуђено на пропаст, знајући да ће се рад показати застарелим и изгубити већи део свог значаја, чим већ готови пројекат постане закон. Криминално-политички рад такође постаје тежак, јер научно напредовање треба да не буде изван времена и простора; ово напредовање мора да излази из одређених правних прописа, који важе у дотичној држави у дотично време. Као што је тачно забележио још у почетку XIX столећа А. Feuerbach, а још јаче нагласио један од најважнијих представника криминалне политике, v. Liszt, „Криминална политика без тврде уздице позитивног права врло лако се може претворити у површни и апстрактни рационализам, који без крме плива по таласима“.

Али са каквим позитивним правом може рачунати криминална политика у прелазном периоду? Садашњим? Али оно је осуђено на пропаст, а, у осталом, није ни интересантно, јер одмах уза њ стоји готови и много савршенији пројекат који врло брзо може постати као позитивно право. Од пројекта? Али пројекат још није закон; до његова ступања на снагу може проћи, ма из каквих разлога, доста времена, и, у том случају, у њега могу бити доцније унесене велике и битне измене, и на сваки начин то је још право будућности, а не позитивно право које има обавезну снагу.

На крају, и за правничко предавање је стање ствари које смо ми горе навели такође врло штетно. Задатак који имају⁶ Универзитети биће компликован. Развитак правничког мишљења стоји у вези са усвајањем одређених правних основа, али баш те одређености и нема, када се основи садашњег права више или мање разликују од основа већ готовог пројекта.

Још је сложенија ствар са припремањем правника за њихов будући рад. Ако организујемо ово припремање на подлози садашњег права, то ће се одмах по замени овог права новим наше припремање показати као непотпуно, и то ће бити у толико вишем степену, у колико су веће стварне измене које је донело собом ново право. Ако би се задржали на пројекту новог законика, правосуђе ће вршити правници који не познају садашње законодавство своје земље, што није, разуме се, могућно.

6 Проблем пројекта казн. закона.

Зато се мора унети у предавање паралелизам и спроводити га систематски, али то врло много компликује рад ученика и прави мање јасним и развојним њихове представе односно државних прописа, који регулишу савремени правни живот.

Изложени разлози заједничког карактера, како видимо, императивно износе неопходност да се што брже донесе и ступи у живот тај нови казни законик, који већ десет година постоји као пројекат.

Али, осим тога, имају се и разлози специјалног карактера.

Када је комисија радила пројекат казног законика, она га је спремила само за Србију. Сад имамо велико Краљевство, које је ујединило Србију, Хрватску, Словеначку и друге крајеве. У великом делу уједињених земаља важи (ма са каквим додатцима и изменама) стари аустријски казни законик; Црна Гора има свој нови засебни законик, и тако на земљишту Југославије постоје сад три кривична законика (не узимајући у обзир земље, где се примењују мађарски и турски закони).

Изједначење материјалног Кривичног Права намеће се, због тога, као неопходно; ова неопходност постоји већ независно од форме државног уређења, кад је у питању признат принцип државног јединства, јер је потпуно неприродно да се на земљишту једне исте државе у појединим крајевима сматра као злочин оно што се у другом рачуна као дозвољено, или у појединим крајевима једно дело повлачи собом велику казну, а у другим – малу или готово никакву.

Као што смо горе видели, стварање једног кривичног законика предузела је и хитно по своје уједињењу свршила Немачка, ма да се она склопила у т. зв. савезну државу, која је сачувала поједине краљевине и кнежевства и међу њима полусуверену Баварску. Аустрија је широку аутономију појединих земаља сједињавала са јединством кривичног законика. Швајцарска, премда се јавља као савез појединих кантона, који врло љубоморно штите традиције своје унутрашње независности, не гледајући на то што тамо постоје три народности (француска, немачка и талијанска), јако тежи јединству кривичног законика, па и брзо ће остварити овај задатак.

Према томе, ма како би се дефинитивно сложило државно уређење уједињеног Краљевства у блиској будућности, оно је несумњиво *једна држава* која се у националним и културним односима јавља несравњено више јединствена, него све горе поменуте државе.

Због тога, за уједињено Краљевство проблем изједначења права у опште, а особито кривичног права, јавља се као безуслован, а остварење овог проблема – као неодложно.

Кад не би било новог пројекта српског казног законика, разуме се, изједначење би наилазило на тешкоће: мучно да би била корисна замена застарелог аустријског Кривичног Права у Хрватској и Словеначкој исто тако застарелим и у многим односима несавршеним правом Србије; чак незгодно би било заменити истим правом нови кривични законик Црне Горе.

Али сад ових тешкоћа нема: већ спремљени пројекат српског законика, и поред свих његових недостатака, непосредно стоји изнад свих других садашњих казних законика у Краљевини С. Х. С., због чега би његово ступање на снагу имало за резултат не само боље кривично правосудје на целокупном земљишту државе, већ и задовољавање највећих државних потреба, које смо горе споменули.

Али увођење у живот новог модерног законика у замену за застарело право не може се остварити одмах: За такву битну реформу потребни су претходни радови, и неопходан је претрес читавог материјала, јер је пројекат израђен само за Србију где се

рачунало, у главном, са правним институцијама и заводима Србије. Пројекат се мора сад адаптирати потребама целе Југославије.

Због тога, и нарочито због жеље да се што пре дође до законодавног изједначења у Краљевству С. Х. С., јавља се мисао, да се за неко време задовољи прелазном реформом која би се састојала у проширивању данашњег српског казненог законика на целу државу, наравно, са неопходним изменама.

Али би то, по нашем мишљењу, имало великих незгода.

Ако би се, прерађујући садашњи законик, задовољили недовољним исправкама, то би будуће кривично правосуђе ипак задржало доста дефекта садашњег права и не би се показало на потребној и жељеној висини. Ако би пак при преради биле исправљене све погрешке садашњег законика и на тај начин он одговарао захтевима савремене науке и савременог законодавства, то би значило по други пут радити исти посао који је био свршен израдом пројекта српског кривичног законика, и такав би рад, несумњиво, тражио много више времена него ли што ће требати за брзи претрес већ готовог пројекта и за његово ступање на снагу.

Додајмо, даље, да се у другим државама које имају боље и много савршеније законе, него кривични законик Србије, журно израђују пројекти нових казnenих законика и, као што смо видели, припрема се њихово увођење у живот. Али није познат пример да која држава, имајући пројекат, који одговара савременим потребама, не би тежила његовом ступању на снагу, и бавила се исправкама старог закона. Нешто подобно (али само подобно, и не истоветно) учинила је 1903 г. Русија, кад је само делимично увела свој нови законик, задржавајући за већину злочина примену својег старог законика са неким изузетним исправкама; ипак је ово искуство учинило у пракси много збрке и изазвало је заједнички протест представника науке, те с тога може да послужи само као жалосни негативни пример.

Не треба, даље, заборавити, да је српски пројекат био оштампан и постао познат ширим круговима, његов пак општи део био је чак преведен на немачки језик и оштампан у иностранству. Ако би изједначење кривичног законодавства Југославије било извршено проширивањем поправљеног српског казненог законика на целу државу, појмљиво је да би то изазвало у иностранству оправдано изненађење, а тешко је да би и у Хрватској, Словеначкој, Црној Гори и другим покрајинама ова идеја била симпатично примљена чак кад би српски законик био делимично и поправљен.

Још нешто. Ако би се остварила привремена реформа са местимичним поправкама српског казненог законика, то би се кроз неколико година јавила апсолутна неопходност за кореним реформом, т. ј. за доношењем новог модерног казненог законика. На тај начин, показало би се да, тек што је извршена промена правних институција у свима земљама, у којима српски казnenи законик није био до сада у снази, а већ брзо за тим јавља се потреба за реформисањем, према томе, за новом променом права. Појмљиво је колико би подобне измене биле корисне и за сталност правних појмова и осећаја код народа, и за судски рад, и за правосуђе у опште.

Најзда, истичу се и практични приговори противу увођења пројекта: обично се указује да спровођење у живот новог законика са новим казnenим системом тражи огромних трошкова и јавља се као немогућно, док код нас нису сagraђени нови казnenи заводи.

Али, ако се узму у обзир овакви приговори, свака озбиљна реформа кривичног правосуђа постаје немогућна и мора се одложити на дуго година, као што је био случај у Русији, где је због сличних приговора, задржато спровођење у живот новог кривичног законика на штету правосуђа. Много је боље о томе водити рачуна у специал-

ним одредбама приликом увођења у живот новог законика: тако се могу регулисати узајамни односи старих и нових врсти казни и показати судијама како се мора да врши замена таквих врста лишења слободе за које још нису готови казнени заводи. Па, осим тога, у последњим деценијама казнени системи, који постоје у појединим земљама, у толико су се приближили (заједно са кретањем интернационализације у Кривичном Праву), да, н. пр. прилагођавање казних завода у Хрватској и Словеначкој који су уређени на основу аустријског казног законодавства, ка систему који се заводи српским пројектом, са извесним изменама не прави никакве особите тешкоће, нити тражи ма каквих особито битних и компликованих реформи.

Напоследку, не треба заборавити да, осим застарелог материалног Кривичног Права, у Србији постоји још старије и врло рђаво кривично процесуално право. У колико ће брже бити свршен рад на новом казном закону, у толико ће то више утицати на брзо спровођење реформе процесуалног права. Савршенство и јединство судских установа и процесуалног Кривичног Права може бити потребније, са државног гледишта, за успех правосуђа него савршенство и јединство материалног права.

С тога, потпуно је појмљива и мора бити поздрављена одлука Министарства Правде да се радови на изједначењу како материалног, тако и процесуалног Кривичног Права сврше што хитније. Али, при брзом раду комисија, посао изједначење и усавршавања савременог кривично-правног стања тражиће још доста времена, јер и при најбољој вољи владе и парламента за овај посао, неопходан је и рад још неколиких инстанција (Државног Савета, парламентске комисије и парламентског пленума). И зато је хитност неопходна, јер, како је тачно рекао руски император Петар Велики: „одуговлачење је слично смрти“.

Али ипак није могућно само због хитности жртвовати суштину посла; изједначење кривичног правосуђа у уједињеном Краљевству С. Х. С. мора бити свршено не само по могућству хитно, већ и на најбољи и најпотпунији начин.

У области кривично-материалног права, као што смо горе навели, то је врло битно и врло благодарни задатак који треба да се сврши на основу српског пројекта.

Х

Рад наш је свршен. Мислимо да је сада оправдана та општа карактеристика пројекта коју смо дали од II. нашег нацрта. Творци пројекта су, у опште, врло добро решили свој компликовани задатак, и дали за Србију, у замену за застарели законик, такав пројекат, који у својим општим одредбама иде на сусрет тековинама савремене науке и савременог законодавства.

Али сада предстоји нови велики задатак. Проблем изједначења кривичног права у целокупној држави захтевао је претрес читавог материјала, јер се нови пројекат мора задовољити потребама уједињеног Краљевства, док је српски пројекат рачунао, у главном, само са правним потребама, институцијама, заводима и новчаним средствима у Србији.

На тај начин, поред неких измена које проистичу из разлике принципиелних научних погледа аутора претреса и редактора српског пројекта, ту су предложене поглавито такве измене, који су изазване проширењем државне територије, могућношћу због тога већег замаха у правном стварању, и неопходношћу да се води рачуна о прав-

ним потребама других уједињених земаља, о савременом стању њихових правних осећаја, навика, казних завода и т. д.

Поред осталог, нећемо заборавити да су у земљама, где су били у дејству, и ако са неким изменама, аустријски закони, материјално-правне институције биле такође доста застареле и стога траже више измена, које су неопходне да пуном снагом заштите друштвени поредак и да одговоре најбољим резултатима постигнутим на пољу науке кривичног права.

Сада, по наредбама б. Министра Правде г. Марка Трифковића и садашњег Министра Правде г. Марка Ђуричића ради нова комисија која има задатак да што брже претресе пројекат српског законика, који је узет за основ при изради новог казненог законика за цело уједињено Краљевство.

Иста комисија ради на новим процесуално-кривичним законима на темељу до- тичних хрватских закона.

Кад радови комисије буду свршени и дођу у живот, решиће се и горе споменути велики задатак. На име, уједињено Краљевство добиће изједначено кривично право- суђе на основу нових и добрих материјалних и процесуалних закона.

У моменат, када се штампа овај нацрт, комисија радом коју је непрекидно руко- водио г. М. Ђуричић свршила је већи део свога посла. Потпуно су већ готови пројекат закона о уређењу судова, пројекат закона о извршењу казне, пројекат кривичног пос- тупка и пројекат општег дела казненог законика.⁷

Због тога се можемо надати, да ће у најкраћем времену сва реформа кривич- ног правосуђа бити потпуно и срећно доведена до краја, и желимо да би свршетак овог посла послужио као један од темељних камена за уједињење и велику будућност Краљевине С. – Х. – С.

О новом општем делу казненог законика дао је реферат друштву српских прав- ника члан комисије г. др. Д. Суботић. О принципиелном правцу рада комисије писао је проф. др. Д. Доленц (в. „Slovenski Pravnik“, 1920, št. 9. – 12., § 264 – 279, особ. § 267 – 268 и 270.), који се у опште потпуно сложио са нашим гледиштем на основне задатке реформе.

7 При претресу пројекта општег дела новог казненог закона комисија је унела у текст српског пројекта (који су по поруци комисије прегледали проф. Т. Живановић и аутор ових редака) више измена и допуна, особито у казненом систему и у неким дефиницијама.